

НАРАЦІЙНІ МОДЕЛІ ХУДОЖНІХ СВДЧЕНЬ МИКОЛИ НЕВИДАЙЛА ПРОТИ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Царук А. П.

Творчий доробок Миколи Гавриловича Невидаїла (1923–2012) – чотирикнижжя «Приносини часів смутенних» (2012), «Динозаври» (2013), «Нариси з історії України від прадавніх часів до сучасності. Буквар патріота України. Публіцистика» (2013), «Людина людині – вовк» (2014) – різножанровий. Тематика творів закорінена в автобіографічний досвід: доля «щедро» відміряла письменникові жахить Голодомору й репресій, Другої світової війни та сталінських таборів, але він вистояв, щоб художнім словом свідчити проти тоталітаризму. Художньо-документальна правда митця психологічно глибока і переконлива. Пласти художнього часу акумулюють реальні прикмети тотального контролю над тілесними й духовними порухами персонажів, сугерують панівний дух мілітаризму наддержави, вихолощення нею загальнолюдських цінностей і підміну їх кітчем.

У повісті «Динозаври» (1995) людиноненависницьку політику Росії викривають сцени кривавої вакханалії в Чечні. Увиразненню ідеї слугує поєднання епіграфа та фінального обрамлення, узятих зі Святого письма, із назвою твору. Рядовий Чурундуркін, вірячи в переселення душ, замислюється над питанням: «Ну чого ми такі звірі? І завжди мене посилають убивати» [2, 39]. Його уява відтворює циклічність історії як нескінченний ланцюг ворожнечі й братовбивства. Акцент на залежності покірливості від страху виявляє духовно руйнівну дію рефлексу самозбереження в межових ситуаціях.

Темі голодомору присвячено новелу «Сумна пісня про корову» (1996), яка інтонаційно «випадає» з низки тематично споріднених творів поєднанням сумної пісні з життєствердним пафосом українства («А ми були, є й будемо завжди...») [3, 13]. Пояснення нараційного феномену криється в образі юного оповідача Миколки, чия уява розвінчує апологетів колективізації, візуалізує абсурдність комунального щастя. Наскрізна іронія новеліста над колгоспними посіпаками завдяки дифузії з довірливою щирістю героя досягає емоційного піку – дитина-самовидець утверджує загальнолюдські цінності, виступаючи свідком геноциду українського народу й захисником корови як святого створіння.

«Детективність» психологічного [1, 5] роману «Права рука Берії» (1951–2004) варто розглядати у фокусі віддзеркалення іронічності митця, яка конденсує дух сумніву в неможливості опору випробуванням часу. Публіцистичні відступи (в дусі шістдесятництва) мають вагу неспростовних фактів методичного винищення українства. Чорний орлан із пейзажного вкраплення виростає до образу, який екстраполює хижацьке всевладдя північного сусіда. Завдяки показу різних «точок бачення» виробничого, табірної і родинного життя реалії набувають стереоскопічності. Жорстокість тоталітарного механізму вражає буденністю розправ, доведених

до абсурду. Фабульні події навіюють висновок про необмеженість засобів маніпулювання суспільною свідомістю, для їх розкодування застосовується прийом контрасту. Автор моделює параболічні сюжети межових ситуацій, де герої мусять зробити моральний вибір.

Образ головного героя, Григорія Богдановича Скиби, колишнього фронтовика, геолога-науковця з критичним мисленням, неоднолінійний: з одного боку, він акумулює мотиви творчої праці й усвідомлення приниження людської гідності, а з іншого – є камертоном мотивацій поведінки людини, яка пристосувалася до тоталітаризму, прагне відмежуватися від емоційного порогу української ментальності задля самозбереження. Наратор моделює драму героя, сутність якої криється в хибному висновку, ніби обачність дає змогу лишатися «стороннім» спостерігачем суспільно-політичних процесів.

Композиція твору побудована за концентричним принципом: родинний центр вібує між спільними інтересами, симпатіями та розбіжностями світоглядного характеру; виробничий – слугує поляризації персонажів за участю в зовнішньому конфлікті; на філософський центр покладено аксіологічну функцію морального вибору за шкалою загальнолюдських цінностей. Латентний конфлікт артикулює проблему індиферентного соціуму, члени якого звикли перекладати відповідальність на інших, людей – «фітілів». У філософському аспекті буття Григорія Скиби – це різновид утечі в працю від головного питання сенсу життя – самоідентифікації. Однак підсвідома робота із самовизначення триває, на що вказують уявні внутрішні конфлікти, увиразнені снами. У фокусі відновлення втраченого родинного зв'язку змодельована зустріч Григорія з братом Андрієм – в'язнем ГУЛАГу за участь у визвольній боротьбі в лавах УПА. Образи Андрія та його дружини Стехи пов'язані в романі М. Невидайла з поетикою бунту. За законами жанру, образ Стехи наскрізний. Змодельована параболічність ситуацій морального вибору зовнішньо схожих героїнь (Стехи та Ольги Брильової) сприяє викриттю суттєвих внутрішніх відмінностей між ними: Стеха приймає відповідальні рішення самостійно, за свої переконання готова офірувати життям; Брильова у скруті перекладає відповідальність на інших, займає вичікувальну позицію, мімікрує, прийнявши правила системи.

Свідком злочинів проти людяності й українства в романі «Права рука Берії» є поміркований Григорій Скиба, чий моральний вибір в мить смертельної загрози варто розцінювати як усвідомлену відповідальність і спокуту за злочини радянської тоталітарної системи, в якій він сам перебуває.

Зміна нараційних стратегій [4, 31] акумулює висновок: тиранія – продукт страху і пристосуванства мільйонів «правих рук», готових робити чорні справи, існування тоталітарних режимів – наслідок ідейної безхребетності членів суспільства.

Список використаних джерел

1. Мушкетик Ю. Кораблі думок / Юрій Мушкетик // Літературна Україна. – 2016. – 21 січня. – №2(5631). – С. 5.
2. Невидайло М. Динозаври: Вибрані твори / Микола Гаврилович Невидайло. – 2-е вид. – Ужгород: Графіка, 2013. – 108 с. – (Бібліотека журналу «Бористен»).

3. Невидаило М. Приносини часів смутенних: Вибрані твори / Микола Гаврилович Невидаило. – 2-е вид. – Ужгород: Графіка, 2012. – 220 с. – (Бібліотека журналу «Бористен»).

4. Райдебюк Г. У горнилі «ненаситного молоха»: доля людини в романі «Права рука Берії» Миколи Невидаила / Галина Райдебюк // Творчість Миколи Невидаила. Рецепція та інтерпретація: Збірник статей. Науково-популярне подарункове видання України. – Ужгород: Графіка, 2016. – С. 30–44.